

مقایسه هویت ملی و مذهبی در افراد معتاد به اینترنت و غیرمعتاد

سید سلمان علوی *

فرشته جنتی فرد **

محمد رضا مرآئی ***

چکیده

از آنجاکه عصر ارتباطات واژه ای مناسب برای دوران کنونی است، وسایل ارتباط جمعی مخصوصاً اینترنت و انحرافات ناشی از آن (نظیر اعتیاد به اینترنت) می تواند بر ارزشها، باورها و در مجموع بر هویت ما تاثیر گذاشته یا با آنها رابطه داشته باشد. همچنین، مجاورت طولانی با فضای مجازی می تواند به فرهنگ پذیری یک طرفه و تاثیر پذیری افراطی از هنجارها و ارزشها انجامیده و تعلقات ملی و سنتی کاربران را تحت تاثیر قرار دهد.

پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی از نوع مقطعی بر روی ۲۵۰ نفر از کاربران دانشجوی دانشگاههای شهر اصفهان به مقایسه هویت ملی و مذهبی و خرده مقیاسهای این دو مقوله در افراد معتاد به اینترنت و غیر معتاد و همچنین به رابطه میان اعتیاد به اینترنت و هویت مذهبی و ملی و تجزیه و تحلیل آنها با استفاده از نرم افزار SPSS پرداخته است. یافته های پژوهش نشان می دهد که استفاده زیاد از اینترنت و محیط های مجازی و اعتیاد به آن می تواند با تقابلی در برخی جنبه های هویت ملی و مذهبی مرتبط باشد.

کلیدواژه ها: اعتیاد اینترنتی، هویت ملی، هویت مذهبی، کاربر دانشجو.

* سید سلمان علوی کارشناس ارشد روان شناسی، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم

پزشکی اصفهان - مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در علوم سلامت E-Mail: alavi@sdlrc.mui.ac.ir

** کارشناس بهداشت، اداره آموزش و پرورش استان اصفهان Email: Fj5432@yahoo.com

*** استادیار گروه پزشکی اجتماعی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان Email:maracy@med.mui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۶/۱۰

مقدمه

دوران نوجوانی و جوانی یکی از حساس‌ترین و سرنوشت‌سازترین مراحل زندگی آدمی است و بعضی از متخصصین از جمله مارشیا (۱۹۹۱) دوران نوجوانی را به‌عنوان مرحله ویرانگری در تشکیل هویت می‌دانند. لذا احتمالاً استفاده نامناسب از رسانه‌های الکترونیکی از جمله کامپیوتر، اینترنت، تلویزیون و... در شکل‌گیری هویت جوانان تأثیر بسیار زیادی دارد و این رسانه‌ها می‌توانند در سه سطح از هویت از جمله هویت شخصی (Personal Identity)، ملی (National Identity) و جنسی (Sexual Identity) اثرگذار باشند (گلین، ۱۹۹۷: ۵۰۳-۴۹۹).

از آنجاکه عصر ارتباطات واژه‌ای مناسب برای دوران کنونی است، وسایل ارتباط جمعی مخصوصاً اینترنت و انحرافات ناشی از استفاده از آن می‌تواند با ارزش‌ها و باورهای ملی و در کل با هویت ما رابطه داشته و بر آنها تأثیرگذار باشد. این امر می‌تواند با پدید آوردن تأخر فرهنگی، آسیب جدی به فرهنگ و باورهای جامعه وارد سازد. توجه به پیشینه درخشان علمی و فرهنگی کشور، داشتن اعتماد به نفس، کنترل احساس‌ها و هیجان‌ها و آگاهی کامل از به‌کارگیری اصولی و مناسب اینترنت، می‌تواند ما را از رفتار انفعالی و دل‌باختگی در برابر این شبکه ارتباطی باز دارد و راه بهره‌گیری شایسته از این پدیده فراگیر را به ما بنماید.

استفانسو و همکارانش در پژوهش خود که بر روی دانش‌آموزان ۱۵ تا ۱۸ ساله در هفت مدرسه انجام دادند به این نتیجه رسیدند که استفاده از اینترنت با حالت‌های مختلف هویت (فردی، ملی و...) رابطه دارد (استفانسو، شلی، چریتا، چریتا و الینکا، ۲۰۰۷).

هوانگ در پی پژوهش خود که بر روی دانشجویان انجام داد بیان کرد درجات متفاوت اعتیاد به اینترنت با بحران هویت و صمیمیت مطرح شده در نظریه رشد روانی - اجتماعی اریکسون رابطه دارد (هوانگ، ۲۰۰۶).

به نظر فانک و بوچمن (۱۹۹۶) قرار گرفتن در معرض رسانه‌هایی چون اینترنت و ماهواره می‌تواند بر نگرش‌ها و رفتار و هویت مردم تأثیر بگذارد. تداوم پرداختن به آنها ممکن است در بلندمدت تأثیر منفی داشته باشد و باعث کاهش همدلی (Empathy)، عدم بازداری (Disinhibition) پاسخ‌های پرخاشگرانه، عدم احساس تعلق ملی و مذهبی و تقویت این عقیده شود که دنیا محل خطرناکی است (کلول و پاینر، ۲۰۰۰).

گرونهاگ (Groundhog)، ونگاتش (Vouchatesh) و ویتالاری (Vitalary) (۱۹۸۵) در پی تحقیقی دریافتند افرادی که دارای یک رایانه شخصی هستند به طور معناداری زمان بیشتری را به تنهایی و زمان کمتری را با خانواده و دوستان سپری می کنند. این انزوا و تنهایی باعث کاهش تعامل اجتماعی فرد با دیگران، اختلال در هویت و در نهایت باعث کاهش مهارت های اجتماعی فرد می شود (ماریسون (Morrison) و کروگمن (Krugman)، ۲۰۰۰).

حافظ نیا و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که گسترش فرایندهای جهانی شدن در قالب فناوری اطلاعات و ارتباطات (ماهواره و اینترنت) با هویت ملی رابطه دارد. به بیان دیگر با افزایش میزان استفاده از فناوری اطلاعات، میزان علائق ملی کاهش می یابد. همچنین جهانی شدن با تقویت نیروهای فراملی و فروملی منجر به تضعیف علائق ملی دانشجویان می گردد (حافظ نیا و همکاران: ۱۳۸۵، ۲۱-۱).

حضور در فضای مجازی و استفاده از اینترنت، خصوصاً به صورت مداوم و پیوسته، نه به شکل حاشیه ای و مقطعی بلکه با انگیزه های حرفه ای و نیمه حرفه ای و حتی انگیزه های صرفاً فراغتی، بنا به ویژگی ها، خصوصیات، امکانات و کارکردهای خاص این فضا و با عنایت به وضعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی جوانان در کلان شهرهای در حال گذار ما، تأثیرات عمیقی را بر جنبه های متفاوت هویت و به تبع آن بر سبک زندگی کاربران ایرانی خصوصاً جوانان به مثابه بزرگ ترین طیف مخاطبان و فعالان این فضا خواهد گذارد (ذکایی، محمدسعید و خطیبی، فاخره، ۱۳۸۵).

بنابراین کاربران ایرانی با توجه به ساختارهای عینی و ذهنی موجود در جهان واقعی خود و بنا به نوع و میزان استفاده از اینترنت، به طور تدریجی تأثیرات و تغییرات وسیع و گسترده ای را خواهند پذیرفت.

مسئله هویت ملی و مذهبی جوانان با توجه به درصد بالای جمعیت و نقش سازنده آنان در سرنوشت آینده کشور، اهمیتی دو چندان دارد. در جامعه ما جوانان، درصد بالایی از جمعیت کشور را تشکیل می دهند و این مسئله در رابطه با قشر جوان اهمیتی دو چندان می یابد؛ زیرا قشر جوان هر جامعه ای به لحاظ برخورداری از توان و انرژی فراوان قادر است تأثیر تعیین کننده ای بر آینده جامعه بگذارد. همچنین مجاورت طولانی با فضای مجازی می تواند به فرهنگ پذیری یک طرفه و تأثیر پذیری افراطی از هنجارها و ارزشها در عرصه های مختلف ارتباطی و اجتماعی انجامیده و با تقویت جهان وطنی. تعلقات ملی و سنتی کاربران را تحت تأثیر قرار دهد. لذا در این پژوهش سعی شده است به بحث و بررسی رابطه اعتیاد اینترنتی با هویت و به ویژه هویت ملی و مذهبی بپردازد.

۱. روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش روش توصیفی - تحلیلی (analytical-descriptive) از نوع مقطعی (cross-sectional)، و هدف از انجام آن تعیین و مقایسه میانگین نمرات هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاسهای آنها در کاربران عادی و معتاد به اینترنت دانشجوی و تعیین رابطه میان اعتیاد به اینترنت و هویت فردی و ملی در میان آنان در سال ۱۳۸۸ بوده است.

نمونه‌های پژوهش حاضر از میان کاربران سایت اینترنت مرکزی دانشگاه‌های مختلف شهر اصفهان (دانشگاه اصفهان، دانشگاه صنعتی اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه آزاد اسلامی) انتخاب شدند. در ابتدا تعداد کل دانشجویان هر دانشگاه به تفکیک محاسبه شد (از طریق تماس تلفنی با روابط عمومی یا با مراجعه به سایت اینترنتی هر دانشگاه). سپس بر اساس حجم نمونه محاسبه شده (۲۵۰ نفر) و به تناسب، از هر دانشگاه نمونه‌هایی به صورت سهمیه انتخاب شدند. سپس با مراجعه به سایت مرکزی هر دانشگاه نمونه‌های محاسبه شده از بین کاربران آن به صورت تصادفی انتخاب شدند. علت انتخاب و مراجعه به سایت مرکزی هر دانشگاه آن بود که بدین طریق، جنبه تصادفی بودن نمونه‌ها از نظر رشته، جنس، تأهل و نوع مدرک تحصیلی رعایت شود.

ابزارهای مورد استفاده در این طرح عبارت‌اند از:

۱. پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک: این پرسشنامه ویژگی‌هایی نظیر سن، جنس، میزان تحصیلات، وضعیت تأهل، میزان ساعات استفاده از اینترنت، زمان استفاده و دلیل استفاده از آن در روز را بررسی می‌کند.

۲. مقیاس CIUS: این پرسشنامه دارای ۱۴ آیتم بوده و توسط میرکرک و همکاران (۲۰۰۷) ساخته شده است. خرده مقیاس‌های آن که بر اساس ملاکهای DSM-IV برای سوء مصرف مواد طراحی شده است به روش لیکرت درجه‌بندی می‌شود و عواملی نظیر میزان تحمل نسبت به استفاده از اینترنت، میل و اشتیاق نسبت به آن، علائم ترک آن و اثرات منفی استفاده از اینترنت را می‌سنجد. میرکرک و همکاران در مطالعه خود به منظور بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی این پرسشنامه پایایی درونی آن را بالا و روایی همزمان آن را نیز مطلوب گزارش کرده‌اند (میرکرک، ۲۰۰۷). پایایی فرم ایرانی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۹ گزارش شده است (علوی، ۱۳۸۸).

۳. پرسشنامه اعتیاد اینترنتی یانگ (IAT): این پرسشنامه در ۲۰ آیتم طراحی شده و به روش لیکرت درجه‌بندی می‌شود. گزاره‌های این آزمون بر اساس ملاکهای DSM-IV-

TR برای تشخیص اختلال کنترل تکانه طراحی شده است. در مطالعه یانگ و همکاران، پایایی درونی پرسشنامه ۰/۹۲ ذکر شده و پایایی به روش بازآزمایی نیز معنادار گزارش شده است. (من سالی، ۲۰۰۶). ویدیانتو و مک موران در مطالعه خود تحت عنوان «بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه اعتیاد اینترنتی یانگ»، روایی صوری این پرسشنامه را بسیار بالا ذکر کرده‌اند. همچنین از طریق تحلیل عوامل، شش عامل برجستگی، استفاده بیش از حد، بی‌توجهی به وظائف شغلی، فقدان کنترل، مشکلات اجتماعی و تاثیر بر عملکرد را به دست آوردند که همه اینها نشان‌دهنده ثبات درونی و روایی آن است (ویدیانتو، مک موران، ۲۰۰۴). علوی هم در پژوهش خود پایایی فرم فارسی پرسشنامه یانگ را به روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ و روایی آن را مطلوب گزارش کرده است (علوی، ۱۳۸۸). همچنین در پژوهش دیگری روایی هم‌زمان این پرسشنامه مطلوب گزارش شده است (علوی و همکاران، ۲۰۰۹).

۴. پرسشنامه هویت ملی (ایرانی): این پرسشنامه در سال ۱۳۸۶ توسط دکتر سیروس احمدی ساخته شده و دارای ۲۷ سؤال و ۵ زیر مقیاس به نامهای عضویت در گروه ملی (۷ سؤال)، دفاع از سرزمین (۴ سؤال)، میراث ملی (۵ سؤال)، ویژگی‌های کلی گروه ملی (۵ سؤال) و دیدگاه دیگران در مورد گروه ملی (۶ سؤال) است. تمامی سؤالات سنجش هویت ملی بر اساس مقیاس ۵ بخشی لیکرت تنظیم شده است. روایی این پرسشنامه مطلوب گزارش شده و پایایی آن به روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۲ گزارش شده است. (احمدی، سیروس، ۱۳۸۶: ۹۵-۸۵). در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۹ و به روش تنصیف برابر با ۰/۷۶ محاسبه شد که بیانگر پایایی مطلوب پرسشنامه است.

۵. پرسشنامه هویت مذهبی (اسلامی): پرسشنامه هویت مذهبی دارای ۶۷ سؤال است. ۳۲ سؤال این پرسشنامه به مقیاس هویت مذهبی و ۲۵ سؤال به نفی هویت مذهبی و ۱۰ سؤال آن به مقیاس دروغ‌سنج مربوط می‌شود. پرسشنامه مذکور توسط رحیمی‌نژاد و احمدزاده (۱۳۷۴) ساخته شده و ضریب آلفای کرونباخ در مقیاس هویت مذهبی ۰/۹۹ و در مقیاس نفی هویت مذهبی ۰/۹۲ به دست آمده است. در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۳ محاسبه شد.

متعاقباً پرسشنامه CIUS، پرسشنامه IAT، پرسشنامه هویت ملی و پرسشنامه هویت مذهبی به همراه پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک توسط هر فرد تکمیل شد. پس از

جمع‌آوری و نمره‌گذاری پرسشنامه‌ها، خرده‌مقیاس‌های دو پرسشنامه هویت مذهبی و ملی در دو گروه معتاد به اینترنت و غیرمعتاد با یکدیگر توسط نرم افزار SPSS از طریق روش‌های T-test، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی محاسبه و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۲. یافته‌ها

در این پژوهش ۲۵۰ نفر دانشجوی شرکت داشتند که پس از اجرا و بررسی نتایج آزمون اعتیاد اینترنت یانگ (IAT) و مقیاس اعتیاد به اینترنت (CIUS) و بر اساس جنسیت به دو گروه کاربر معتاد و کاربران عادی اینترنت مطابق جدول ۱ تقسیم شدند.

جدول ۱ توزیع فراوانی (درصد) اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشگاه‌های اصفهان بر حسب جنس

جنسیت	تعداد نمونه	کاربران معتاد به اینترنت	کاربران عادی اینترنت
مذکر	۹۵	۱۵	۸۰
مؤنث	۱۵۵	۱۷	۱۳۸
جمع	۲۵۰	۳۲	۲۱۸

برای مقایسه هویت ملی و مذهبی بر روی جمعیت هدف، نتایج آن بدین شرح گزارش می‌شود: میانگین نمرات در زیر مقیاس «عضویت در گروه ملی» کاربران عادی برابر با $39/28 \pm 4/27$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $32/18 \pm 6/4$ ، میانگین نمرات در زیر مقیاس «ویژگی‌های کلی گروه ملی» در کاربران عادی برابر $4/9$ $\pm 28/42$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $21/77 \pm 5/49$ ، میانگین نمرات در زیر مقیاس «میراث ملی» در کاربران عادی برابر $1/92 \pm 19/50$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $14/06 \pm 7/91$ ، میانگین نمرات در زیر مقیاس «دیدگاه دیگران در مورد گروه ملی» در کاربران عادی برابر $15/14 \pm 3/48$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $11/50 \pm 3/27$ ، میانگین نمرات در زیر مقیاس «دفاع از سرزمین» در کاربران عادی برابر $15/28 \pm 3/43$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $11/61 \pm 0/88$ ، میانگین نمرات زیر مقیاس «هویت مذهبی» در کاربران عادی برابر $26/36 \pm 6/69$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $21/78 \pm 5/52$ ، میانگین نمرات زیر مقیاس «نفی

هویت مذهبی» در کاربران عادی برابر $۱۷/۵۷ \pm ۳/۵۳$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $۲۲/۷۸ \pm ۴/۸۸$ و در مجموع میانگین نمرات هویت ملی در کاربران عادی برابر $۱۱۱/۷۱ \pm ۱۵/۳۰$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $۱۰۲/۶۳ \pm ۱۵/۱$ و میانگین نمرات هویت مذهبی در کاربران عادی برابر $۵۶/۵۷ \pm ۱۲/۵۳$ و در گروه معتاد به اینترنت برابر با $۴۲/۷۸ \pm ۱۴/۸۸$ محاسبه شد.

مقایسه میانگین نمرات هویت ملی و زیرمقیاسهای آن به همراه هویت مذهبی و دو زیرمقیاس آن در دو گروه معتاد به اینترنت با کاربران عادی در تمامی زیرمقیاسها تفاوت معنادار را نشان می‌دهد. ($P < 0/01$).

برای بررسی ارتباط بین هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاسهای آن با اعتیاد به اینترنت از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد که همبستگی معنی‌دار و معکوسی بین هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاسهای آنها با اعتیاد به اینترنت وجود دارد. ($P < 0/01$).

جدول ۲ نتایج ضریب همبستگی پیرسون بین هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاسهای آن با اعتیاد به اینترنت

متغیرها	مقدار همبستگی	سطح معنی داری
اعتیاد به اینترنت و هویت ملی	$-.۰/۶۰$ *	$P < .۰۰۰۱$
اعتیاد به اینترنت و عضویت در گروه ملی	$-.۰/۹۲$ *	$P < .۰۰۰۱$
اعتیاد به اینترنت و ویژگی‌های کلی گروه ملی	$-.۰/۶۱$ *	$P < .۰۰۰۱$
اعتیاد به اینترنت و میراث ملی	$-.۰/۲۵$ *	$P < .۰۰۰۱$
اعتیاد به اینترنت و دیدگاه دیگران در مورد گروه ملی	$-.۰/۴۸$ *	$P = .۰/۰۰۲$
اعتیاد به اینترنت و دفاع از سرزمین	$-.۰/۲۰$ *	$P = .۰/۰۰۶$
اعتیاد به اینترنت و هویت مذهبی	$-.۰/۵۹$ *	$P = .۰/۰۰۴$
اعتیاد به اینترنت و نفی هویت مذهبی	$-.۰/۳۶$ *	$P = .۰/۰۰۴$

برای تجزیه و تحلیل ارتباط میان رابطه اعتیاد اینترنتی و هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاسهای آن از مدل MANCOVA (Multivariate Analysis of Covariance) با

متغیرهای کمکی تأهل، سن، تحصیلات و مقدار ساعات استفاده از اینترنت استفاده شد که پس از حذف متغیرهای غیرتأثیرگذار در مدل نهایی، با استفاده از مدل مذکور نتیجه گرفته شد که اعتیاد اینترنتی در حالت کلی با کنترل جنسیت بر هویت ملی و مذهبی تأثیرگذار است ($Wilk's\ Lambda\ Value = 0/68, F(9,107) = 3/03, P < 0/001$).

همچنین آزمون بین گروه‌ها نشان می‌دهد که با کنترل جنسیت، هویت ملی و مذهبی تحت تأثیر اعتیاد اینترنتی قرار دارد.

با استفاده از مدل رگرسیون لجستیک چندگانه (Multiple Logistic Regression)، میزان تأثیر هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاس‌های آن به همراه سن، جنس، تحصیلات و میزان ساعات استفاده از اینترنت به عنوان متغیرهای تعدیل کننده بر روی اعتیاد به اینترنت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که پس از حذف متغیرهای غیرتأثیرگذار و با در نظر گرفتن اندازه برازندگی مدل (Goodness of fit) تنها متغیرهای جنس و تأهل در مدل باقی ماندند. بدین معنی که افراد با هویت ملی و مذهبی پایین، $1/7$ برابر، نسبت به افراد با هویت ملی و مذهبی بالا، بیشتر در معرض خطر اعتیاد به اینترنت هستند و مجردین در حدود $3/5$ برابر در معرض خطر ابتلا به اعتیاد به اینترنت می‌باشند و به ازای هر واحد کاهش در نمرات هویت ملی و مذهبی، در حدود $1/1$ برابر خطر ابتلای به اینترنت افزایش خواهد داشت.

۳. نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف مقایسه هویت ملی و مذهبی در افراد معتاد به اینترنت و غیرمعتاد انجام گرفت. ارائه نتایج کلی در مورد یافته‌ها و مقایسه آن با سایر پژوهش‌ها و همچنین پیشنهاداتی برای رفع نارسایی‌ها و راه‌حلهای جدید در هر پژوهش یکی از مهم‌ترین قسمت‌های آن به شمار می‌رود. از این رو نتایج بر اساس سؤال‌های پژوهش مورد بررسی قرار گرفته و نشان داده می‌شود که نتایج پژوهش حاضر تا چه حد با پایه‌های نظری و یافته‌های دیگران هماهنگ است و سپس پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده ارائه می‌گردد.

طبق اهداف مطالعه، میانگین نمرات هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاس‌های آنها در دو گروه معتاد به اینترنت و کاربر عادی تعیین و با یکدیگر مقایسه شد. طبق یافته‌ها تفاوت نمرات هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاس‌های آن در دو گروه از لحاظ آماری معنی دار است ($P < 0/001$) و مشخص می‌شود هویت ملی و مذهبی در گروه کاربر عادی نسبت به

گروه معتاد در وضعیت بهتری قرار دارد. با مقایسه دو گروه این گونه تحلیل می‌شود که هرچه اعتیاد اینترنتی بیشتر باشد نفی هویت ملی و مذهبی در شخص بیشتر مشاهده می‌شود. این مسئله با مطالعات قبلی نیز مطابقت دارد. در پژوهش فانک و بوچمن، قرار گرفتن در معرض رسانه‌هایی چون اینترنت و ماهواره می‌تواند بر نگرش‌ها و رفتار و هویت مردم تأثیر بگذارد و تداوم پرداختن به آنها ممکن است در بلندمدت تأثیر منفی داشته و باعث کاهش همدلی و عدم احساس تعلق ملی و مذهبی شود (کلول و پاینر، ۲۰۰۰).

از نظر گرونهاگ، ونگاتش و ویتالاری (۱۹۸۵)، استفاده زیاد از اینترنت باعث تنهایی بسیار شده و این انزوا و تنهایی باعث کاهش تعامل اجتماعی فرد با دیگران، اختلال در هویت و در نهایت باعث کاهش مهارت‌های اجتماعی فرد می‌شود (ماریسون و همکاران، ۲۰۰۱).

مرکز سرگرمی‌های سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران در پژوهشی با همکاری مرکز آسیب‌شناسی رفتاری سازمان بهزیستی نتیجه پژوهش‌های خود در زمینه بررسی آثار بازی‌های رایانه‌ای، اینترنت و محیط‌های مجازی را که بر روی ۱۳۰۰ نفر از مراجعان که به‌طور مستمر به سایت شهرداری مراجعه داشته‌اند چنین اعلام نموده است: کمک به ضعف بینایی، ایجاد ضعف‌های جسمانی در ناحیه سر، گردن و کمر، ایجاد احساس درون‌گرایی و انزواطلبی، ایجاد روحیه پرخاشگری و جمع‌گریزی، محروم شدن از فضای سالم محیط‌های طبیعی و اجتماعی، احساس از خود بیگانگی ملی و مذهبی، لطمه به اقتصاد خانواده‌ها. (ارشلو، ۱۳۸۵)

در پژوهش ملکی و عباسپور هم مشخص شد که میانگین هویت ملی کسانی که از رسانه‌های خارجی (اینترنت و ماهواره) استفاده نمی‌کنند به‌طور معناداری بیشتر از کسانی است که از این رسانه‌ها استفاده می‌کنند. (ملکی و عباسپور، ۱۳۸۸: ۱۷۶-۱۵۹). در پژوهش دیگری هم نتایج نشان داد میان نمرات پرسشنامه‌های هویت ملی، هویت مذهبی و سلامت روان سه گروه استفاده‌کننده از اینترنت و محیط‌های مجازی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد و وضعیت هویت ملی، مذهبی و سلامت روان در گروه استفاده‌کننده از کامپیوتر به مقدار زیاد تفاوت بارزی با گروه‌های دیگر دارد. به عبارت دیگر هرچه تجربه استفاده بیشتر باشد احتمال دگرگونی در هویت بیشتر است و از سلامت روان شخص کاسته می‌شود؛ اما این نتایج در زمینه مقایسه نمرات هویت فردی معنادار گزارش نشده است (علوی، هاشمیان و جنتی فرد، ۱۳۸۷).

طبق اهداف مطالعه، نتایج نشان داد همبستگی معکوس و معنی‌داری بین نمرات هویت ملی و مذهبی و زیرمقیاس‌های آن با اعتیاد به اینترنت وجود دارد ($P < 0/01$).

یعنی هر چه اعتیاد به اینترنت بیشتر باشد، هویت ملی و مذهبی کمتر است و بالعکس. در پژوهشی مشخص شد رابطه بین اعتیاد به اینترنت و عواملی از جمله «انزوای اجتماعی»، «ناکامی تحصیلی و کارایی»، «فقدان حمایت اجتماعی»، «اختلال هویتی»، «اضطراب» و «خودباوری و اعتماد به نفس» معنادار است. یعنی هر چه اعتیاد به اینترنت بیشتر شود، انزوای اجتماعی، ناکامی تحصیلی و شغلی، فقدان حمایت اجتماعی، اختلالات هویتی، اضطراب و عدم خودباوری و اعتماد به نفس بیشتر خواهد شد (ارشلو، ۱۳۸۵). استفانسو و همکارانش (۲۰۰۷) در پژوهش خود که بر روی دانش‌آموزان ۱۵ تا ۱۸ ساله در هفت مدرسه انجام دادند به این نتیجه رسیدند که استفاده از اینترنت با حالت‌های مختلف هویت (فردی، ملی و ...) رابطه دارد (استفانسو، شلی، چریتا، چریتا و الینکا، ۲۰۰۷).

همچنین حافظ‌نیا و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهش خود بیان کردند که گسترش فرایندهای جهانی شدن در قالب فناوری اطلاعات و ارتباطات (ماهواره و اینترنت) با هویت ملی رابطه دارد. به بیان دیگر با افزایش میزان استفاده از فناوری اطلاعات میزان علائق ملی کاهش یافته است. همچنین جهانی شدن با تقویت نیروهای فراملی و فروملی، منجر به تضعیف علائق ملی دانشجویان شده است (حافظ‌نیا، کاویانی راد، کریمی پور و طاهرخانی، ۱۳۸۵: ۱-۲۱). در پژوهش دیگری رابطه تکنولوژی اطلاعات و کسب هویت فردی به خصوص در جوانان بسیار با اهمیت تلقی شده است (هوانگ، ۲۰۰۶ و سانچز، ۲۰۰۸).

همچنین نتایج نشان داد ارتباط منفی میان اعتیاد به اینترنت و عضویت در گروه ملی نسبت به سایر زیرمقیاس‌های هویت ملی قوی‌تر است. دلیل این مطلب این‌گونه می‌تواند بیان شود که ممکن است موضوعی که بیشتر در هویت ملی جوانان بر اثر ابتلای به اعتیاد به اینترنت آسیب ببیند تعلق خاطر نسبت به کشور و سرزمین و در نهایت از خودبیگانگی آنها باشد و این مسئله مهم باید مدنظر مسئولان قرار گیرد.

البته علت دقیق رابطه میان هویت ملی و مذهبی با اعتیاد به اینترنت هنوز مشخص نشده است، شاید این عدم تعلق ملی و مذهبی فرد را برای استفاده بیشتر از اینترنت و در نهایت ابتلا به اعتیاد به اینترنت مستعد کند و یا ممکن است عدم تعلق به هویت ملی و مذهبی ناشی از اعتیاد به اینترنت باشد؛ یعنی افرادی که به اینترنت معتاد می‌شوند، پیامدهای منفی حاصل از آن تغییر در هویت ملی و مذهبی را تجربه کنند و این

موضوع نیاز به مطالعات بیشتر دارد. ولی در مجموع هویت کاربران معتاد به اینترنت نسبت به کاربران عادی در معرض خطر بیشتری قرار دارد.

اما این پژوهش محدودیت‌هایی نیز دارد. اول: این بررسی یک مطالعه مقطعی بوده و بررسی بیشتر در زمینه ارتباط اعتیاد به اینترنت و هویت نیازمند مطالعات دقیق‌تر طولی برای تأیید روابط علی میان اعتیاد به اینترنت و هویت است تا ارتباط مستقیم میان هویت و وابستگی به اینترنت و ماهیت این مطلب را که اعتیاد به اینترنت منجر به عدم تعلق به هویت ملی و مذهبی می‌شود به درستی مطالعه کند. دوم آنکه در این پژوهش برای سنجش اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با هویت ملی و هویت مذهبی فقط از پرسشنامه استفاده شده است. پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آینده از مصاحبه نیز استفاده گردد. در مجموع می‌توان بیان کرد گرایش زیادتر به اینترنت و محیط‌های مجازی با تغییرات بیشتر در جنبه‌های هویت افراد مرتبط است. اما آیا فقط محیط‌های مجازی قادرند فرد را از جمع جدا ساخته و او را به سوی فردگرایی، انزوای اجتماعی، تغییر در هویت و اختلال در سلامت روان سوق دهند؟ به نظر می‌رسد که برای اظهار نظر قطعی در این زمینه زمان بیشتری لازم است. باید منتظر بود و تأثیرات گوناگون این دنیای مجازی را بر ذهن و روان انسان‌ها در نسل‌های آینده دید. با توجه به اینکه عوامل زیادی بر روی نوع هویت فرد تأثیرگذار است فقط رسانه‌هایی چون اینترنت یا پدیده‌هایی مانند اعتیاد به اینترنت نمی‌توانند تأثیر کامل بر هویت شخص داشته باشند و عوامل فرهنگی، اقتصادی و ... نیز تأثیرگذارند. اما یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد استفاده زیاد از اینترنت و محیط‌های مجازی و اعتیاد به آن می‌تواند با نقایصی در برخی جنبه‌های هویت ملی و مذهبی مرتبط باشد.

سخن آخر آنکه اخیراً اعتیاد به اینترنت به عنوان یک اختلال روانی مورد توجه قرار گرفته است و به تدریج به تعداد مددجویانی که به این دلیل به درمانگاه‌های روان پزشکی مراجعه می‌کنند افزوده می‌شود. از این رو، می‌بایست تمام جوانب امر و پیامدهای مثبت و منفی استفاده از اینترنت مفصلاً مورد ارزیابی قرار گیرد و سپس نتایج تحقیقات انجام شده را به مسئولین اجرایی و متولیان فرهنگی کشور منتقل تا اولاً مسئولین درک درستی از مسئله پیدا کنند و ثانیاً از این رهگذر به سیاستگذاری صحیح علمی دست یابند. همچنین از آنجایی که دوران جوانی و نوجوانی دوران هویت‌یابی نوجوان است (روزل و همکاران، ۲۰۰۷: ۱۹۶-۲۰۴) وظیفه والدین است که با

فرزندان خود دربارهٔ مضرات احتمالی اینترنت صحبت کنند. آشنا کردن فرزندان با خطرات جسمانی، رفتاری و اخلاقی و استفاده‌های نامناسب، غیرضروری و زاید از فناوری های جدید مانند ماهواره، اینترنت و موبایل و تقویت مبانی ارزشی، اخلاقی و دینی فرزندان و ایجاد خودکنترلی و خودایمنی در آنها برای استفادهٔ بهینه از فناوری‌های جدید بسیار اهمیت دارد. ذکر مسائل و مشکلات ناشی از اینترنت گویای این مسئله است که باید در این زمینه فرهنگ‌سازی مناسب و آموزش صحیح در سطح جامعه و خانواده‌ها برای استفاده مناسب و مؤثر از اینترنت انجام شود.

منابع

- احمدی، سیروس ۱۳۸۶. «بررسی آثار نتایج تیم ملی فوتبال ایران در جام جهانی ۲۰۰۶ بر هویت ملی شهروندان». فصلنامه المپیک. شماره ۱، دوره ۱۵. صص ۸۵-۹۵
- ارشلو، حمیرا ۱۳۸۵. بررسی تاثیر رسانه‌های الکترونیک و محیط‌های مجازی نظیر اینترنت بر هویت و سلامت روان دانشجویان دانشگاه تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن
- حافظ نیا، محمدرضا و دیگران ۱۳۸۵. «تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران)». فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۳ و ۴، دوره دوم، صص ۱-۲۱
- ذکایی، محمدسعید، فاخره خطیبی ۱۳۸۵. «اینترنت و تغییرات هویتی پژوهشی در میان کاربران جوان حرفه‌ای»، مجله مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۷، دوره ۲، صص ۱۶۵-۲۰۳
- رحیمی نژاد، عباس و محمود، منصور ۱۳۸۰. «بررسی تحولی هویت و رابطه آن با حرمت خود و حالت اضطراب در دانشجویان دوره کارشناسی» مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۱۵۸ و ۱۵۹، دوره ۴۶، صص ۴۷۷-۵۰۰
- علوی، سید سلمان ۱۳۸۸. بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه LAT در کاربران دانشجویی دانشگاه‌های شهر اصفهان سال ۱۳۸۷، طرح تحقیقاتی شماره ۲۸۷۱۴۹، معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
- علوی، سید سلمان ۱۳۸۸. بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه‌های GPIUS, CIUS سنجش شدت اعتیاد به اینترنت در کاربران دانشجو، گزارش نهایی طرح تحقیقاتی شماره ۲۸۸۱۷۳، معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- علوی، سیدسلمان و دیگران ۱۳۸۷. «مقایسه هویت و سلامت روان در دانشجویان استفاده‌کننده از اینترنت و محیط‌های مجازی دانشگاه تهران»، تحقیقات علوم رفتاری، سال ششم، شماره اول، صص ۲۷-۳۵.
- ملکی، امیر و علیرضا عباسپور ۱۳۸۸. «بررسی جامعه‌شناختی نگرش جوانان نسبت به هویت ملی و مؤلفه‌های آن»، فصلنامه دانش انتظامی، سال دهم، شماره دوم، صص ۱۷۶-۱۵۹

- Alavi S, Jannatifard F, Bornamanesh A, Marasi M 2009. *The psychometric properties of young diagnostic questionnaire (YDQ) in students Internet users of Isfahan universities Iranian Journal of Psychiatry & Behavioral Sciences*, Autumn. vol.3, No.2: Abstracts for the 9th consecutive annual meeting. of the Iranian psychiatric association.
- Clol, Payner 2000. *Engaging Girls With Computers Through Software Games*, Association For Computing Machinery Communications Of The ACM, Vol 43, Issue 1, P: 22-49.
- Glin, L. Media & Identity 1997. *Psychological Bulletin*, 108.: 499-503.
- Huang Ya-Rong 2006. *Identity and Intimacy Crises and Their Relationship to Internet Dependence among College Students*. *CyberPsychology & Behavior*. Vol 9, Issue 5: 571-576.
- Man Sally L. 2006. *Prediction of Internet Addiction For Undergraduates In Hong Kong*, Honk Kong Baptist University.
- Meerkerk GJ. 2007. *Explorative research into the causes and consequences of compulsive internet use*. Erasmus University of Rotterdam.
- Morrison, Margaret, Krugman 2001. *A Look at Mass & Computer Mediated Thechnologies*. Understanding The Roles Of Television & Computer In The Home: *Journal Of Broadcasting & Electronic Media*, Vol 45, Issue 1. 135-161.
- Rosell MC, Sanchez-Carbonell X, Jordana CG, Fargues MB 2007. *The adolescent faced with technologies of information and communication: internet, mobile phone and videogame*. *Papeles Del Psicologo*; Vol 28, Issue 3: 196-204.
- Sanchez-Carbonell X, Beranuy M, Castellana M, Chamarro A, Oberst U 2008. *Internet and cell phone addiction: passing fad or disorder ?*. *Addicciones* Vol 20, Issue 2: 149-160.
- Stefanescu C, Chele G., Chirita R., Chirita V. and Ilinca M. 2007. *The relationship between development identity and internet addiction: study*. *European Psychiatry* Volume 22, Supplement 1, Page S200. - Abstract book, 15th AEP Congress.
- Widyanto L, Mc Murran M. 2004. *The psychometric properties of the internet addiction test*. *Cyberpsychology and Behavior*; Vol 7, Issue 4: 443-50.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی